

DE VITA MOSIS, UN MANIFEST PENTRU ACCEPTARE ȘI CONVIEȚUIRE PLURIRELIGIOASĂ?

Conf.univ.dr. Sorin BĂDRĂGAN,

Prodecan, Facultatea de Teologie Baptistă,

Universitatea din București

sorin.badragan@ftb.unibuc.ro

ABSTRACT: *De vita Mosis, a manifesto for acceptance and multi-religious coexistence?*

De vita Mosis can be viewed as a manifesto for social and cultural acceptance, and multireligious coexistence. It remains to be analyzed whether this manifesto does justice to the Judaism of his time or not, as Philo seeks to make it acceptable in the eyes of the Greeks and Romans. In many sections of *The Life of Moses*, direct deviations from the Scriptures, as well as the radical interpretation of the sacred text through the allegorical method, allow Philo to read far too much Hellenism between the lines of the Hebrew text. Could it be that, in trying to demonstrate a Jewish Hellenism, Philo actually achieves the opposite—offering his readers a Hellenized Judaism from its very origins? If that is the case, then he is not proposing acceptance and integration in spite of differences, but rather the denial of differences for the sake of social and cultural acceptance and integration.

Keywords: *Philo of Alexandria, Moses, Judaism, Hellenism, acceptance and integration.*

Filon din Alexandria a scris *De vita Mosis* („Despre viața lui Moise”) din dorința de a apăra și valorifica tradiția iudaică într-un context cultural dominat de gândirea greco-romană. Trăind în Alexandria, un mare centru intelectual unde cultura elenistică era predominantă, Filon a simțit nevoia să demonstreze că religia și învățăturile evreiești nu sunt inferioare filozofiei grecești; dimpotrivă, Moise reprezintă unul dintre cei mai importanți înțelepți ai omenirii. În această lucrare, Filon îl descrie pe Moise nu doar ca profet și conducător al poporului evreu, ci și ca legiuitor, filozof, teolog

și model desăvârșit de virtute. Scopul principal al biografiei era să arate că învățăturile lui Moise conțin adevăruri universale, identice cu principiile morale și metafizice ale filozofilor greci, dar revelate cu mult înaintea acestora, ceea ce face din Moise sursa și prototipul adevăratei filozofii. Filon urmărea astfel să creeze o sinteză între teologia iudaică și raționalismul elenistic, prezentând Legea mozaică drept expresia armoniei dintre rațiune și credință.

Totodată, *De vita Mosis* are o puternică dimensiune morală și educativă: Moise este înfățișat ca un model de înțelept (sofist) care îmbină viața contemplativă cu cea activă, conducând poporul evreu cu dreptate și trăind în conformitate cu voința divină. Prin această imagine idealizată, Filon dorea să întărească demnitatea și identitatea religioasă a evreilor din diaspora elenistă, oferindu-le un exemplu de urmat și, în același timp, să arate grecilor că iudaismul este o religie rațională, profund morală și universal valabilă.

1. Filon din Alexandria: Despre filosofia religiei sau iudaism și elenitate

Filon aparține, „cronologic și ideatic, de două lumi pe care le va străbate prin biografia sa: cea de dinainte de Hristos și cea a perioadei primare a creștinismului”. Principal reprezentant al școlii iudeo-alexandrine din prima jumătate a secolului întâi d.Hr., acest „Platon al evreilor” va reprezenta „momentul cel mai înalt al devenirii elenistice a spiritului iudaic”. Cărturar profund, format la intersecția culturii grecești și iudaice, Filon îmbină într-o sinteză originală tradiția religioasă a monoteismului revelat cu raționalismul și idealurile umaniste ale filozofiei elene.¹ El integrează conceptele esențiale ale platonismului și aristotelismului, elemente de misticism pitagoreic, reflecții morale și interpretări alegorice de inspirație stoică, complete de profunzimea gândirii rabinice, pentru a construi o viziune spirituală unitară în care revelația divină și rațiunea umană se armonizează.

Intenția sa va fi aceea de a oferi tuturor grecilor, nu doar celor din Alexandria, „o viziune asupra unei alte culturi de valoare, cea iudaică”. În vederea promovării iudaismului, va încerca integrarea sa ideologică în vastul spațiu al filosofiei grecești, la fel cum va promova și traducerea grecească a

1 Ioan-Gheorghe Rotaru, *Aspecte antropologice în gândirea patristică și a primelor secole creștine*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2005, pp. 213-217.

Sfintelor Scripturi sau *Septuaginta*, aflată la Biblioteca din Alexandria din dorința personală a lui Ptolemeu al II-lea, zis Filadelful.

Interacțiunea acestor două dimensiuni „care structurează universul discursiv al lui Filon: tradiția religioasă a iudaismului și filosofia greacă” se va dovedi transformatoare în ambele sensuri, imprimând gândirii evreiești amprenta culturală și intelectuală a epocii și îmbogățind elenismul cu o fascinantă tradiție religioasă-monoteistă, arătând totodată că, în cea mai mare măsură, noțiunile filosofiei grecești sunt inaplicabile spiritului iudaic și, ca atare, aceste noțiuni „trebuiau resemnificate în raport cu profunzimile pe care sensul alegoric al textului le revelează”.

După cum concludă Julius Guttman, Filon este convins că, dezvoltându-și sistemul filosofic integrat pe baza hermeneuticii alegorice, „nu face altceva decât să dezvăluie înțelesul cel mai profund al iudaismului”. Astfel, alegoria va deveni pentru Filon punctul de confluență al acestor uriașe tradiții: aprofundarea iudaismului care duce la îmbogățirea elenismului.

Efortul de a integra iudaismul în elenism trebuie văzut ca unul al restituirii unei tradiții ancestrale. Dan Cohn-Sherbok sugerează că „încercările filoniene de a acorda tradiția biblică la cea filosofică au ca premisă ideea că înțelepciunea grecilor, ca și cea a altor popoare, exprimă în esență aceeași învățătură evreiască *originară*, pierdută în timpul exodului, dar care s-a transmis prin intermediul perșilor și al chaldeenilor, ajungând în cele din urmă la greci și la romani.”

2. De Vita Mosis: Istorie și alegorie. Cronologie și filosofie

Viața lui Moise este o lucrare ce îmbină trăsăturile monografiei, biografiei și romanului istoric. Structura acesteia se împarte în două părți distincte. Prima carte, organizată cronologic, conturează imaginea conducătorului exemplar, ales de Dumnezeu pentru a transforma o mulțime de sclavi într-un popor, de-a lungul unei peregrinări de patruzeci de ani printr-un mediu potrivnic și printre neamuri ostile. A doua carte, lipsită de un fir temporal strict, este alcătuită din trei secțiuni menite să evidențieze alte dimensiuni ale personalității lui Moise: aceea de Legislator, Mare Preot și Proroc.

2.1. Cartea întâi

Întâia carte, care conține demersul istoric-cronologic, este concepută din 334 de paragrafe, întinzându-se de la nașterea lui Moise până la împărțirea Iordaniei orientale. Absența mărturiilor istorice extra-biblice despre

existența fizică a lui Moise și a faptelor sale este pusă pe seama răutății cronicarilor și a invidiei generale, pe care unicitatea faptelor expuse în *Pentateuh* le-au generat. Astfel că sursele de investigație filoniană vor fi pe alocuri tradițiile orale, fapt ce explică repetatele sale abateri de la textul sacru al *Scripturilor evreiești* (cf. *Vita* 2.292).

Moise, conform lui Filon, provine din seminția chaldeenilor, dar este născut și crescut în Egipt. Strămoșii săi chaldeeni și-au mutat aici întreaga familie, ca urmare a foametei care bântuise vreme îndelungată Babilonul și ținuturile învecinate. Deși textul biblic susține originea evreiască și umilă a lui Moise (*Exod* 2:1), autorul va prefera obârșia babiloniană nobilă, preluată ulterior și de Iosephus Flavius, aceasta fiind „mai pe gustul cititorilor greci”. În mod providențial, Moise este al șaptelea descendent al întemeietorului poporului evreu, un fel al apogeu genealogic.

Faraonul de atunci, temându-se că populația subjucată Egiptului va deveni mai numeroasă și astfel mai puternică, dă un edict prin care toți băieții nou-născuți care nu erau dintre egipteni erau condamnați la moarte, fetele singurele fiind cruțate, „femeia – prin slăbiciunea ei dată de natură – temându-se de război”, consideră Filon. Moise, având încă de la naștere o frumusețe aparte, este cruțat de părinții care nu au luat în seamă porunca faraonului și vreme de trei luni mama biologică l-a alăptat în casa ei, fără știrea celor din jur. Temându-se, însă, pentru viața lor și a copilului, din pricina „iscoditorilor râvnitori de răsplată regească”, părinții l-au abandonat pe malul fluviului Nil. Tot ce se va întâmpla de acum încolo cu copilul abandonat devine dovada grijii pe care Dumnezeu avea să i-o poarte, într-un mod nemijlocit.

Faraonul avea o singură fată care, căsătorită fiind de multă vreme dar neavând copii, își dorea un urmaș de parte bărbătească, care să preia mai apoi tronul părintelui său. Însoțită de slujitoare la fluviu, unde venise să se scalde, fiica faraonului a zărit pruncul abandonat, care plutea pe Nil. Inima i s-a înduioșat la vederea frumuseții și a lacrimilor acestuia, hotărând să îl păstreze. Prințesa l-a adoptat și i-a pus numele „Moise”, nume care este provenit din limba egiptenilor și înseamnă „apă”. După cum se poate observa, copilăria celui ce devenise subit, prin intervenție divină, moștenitorul tronului marelui imperiu egiptean este relatată de Filon cu toate ingredientele unei biografii menite să împlinească așteptările pe care le aveau elenii de la clasicul erou mitologic: obârșie nobilă, intervenție supranaturală, dezvoltare precoce, frumusețe, putere, înțelepciune și moralitate.

De asemenea, încă din fragedă pruncie, Moise va beneficia de o educație elenistă ideală; în acest scop, îi sunt aduși cei mai mari învățați ai lumii, chiar și dintre învățații grecilor – ceea ce reprezintă un anacronism evident, având în vedere că acțiunea este plasată în sec. XIV î.Hr., cu mult înainte de formarea statelor grecești. Încă de la început, copilul oferă dovezi de înțelepciune nebănuită și de autosupraveghere matură, depășindu-și repede maestrul, „de parcă ar fi fost vorba de o reamintire și nu de o însușire de cunoștințe”. Anii adolescenței vor sta nu doar sub auspiciile unei gândiri profunde, *sophia* geniului, ci și sub ale unei aspre discipline autoimpuse, adică a supunerii oricăror imbolduri păcătoase sau patimi juvenile. Viața lui Moise, trăită după idealurile ascetic-eseniene sau ale „terapeuților”, îi va minuna pe apropiați într-o asemenea măsură că îi vor pune la îndoială umanitatea, considerându-l divin.

După introducerea în scenă a eroului mitologic, Filon va sublinia, printr-un excurs cronologic și tematic (paragrafele 34-39), rolul covârșitor pe care îl va avea Moise în istoria și conștiința națională a evreilor. Aceasta se face prin alocarea unui spațiu larg suferințelor poporului în Egipt. Moise, văzând situația în care se aflau evreii – nevoiți să îndure munca grea și umiliința sclaviei, devine dornic să îi ajute. În prima fază, îi îndeamnă să rabde caznele cu demnitate. Văzându-i inima pentru evrei, faraonul și curtea acestuia îl vor denigra pe Moise, încercând să îi blocheze accesul la tron. Din cauza mortalității ridicate din rândurile evreilor, de la munca grea la care erau supuși, „Moise este singurul supraviețuitor al generației sale”. „Exasperat” de starea lucrurilor, este și „singurul care ia atitudine: ucide un supraveghetor” egiptean care îi tortura pe evrei. În viziunea filoniană, Moise este unic: unicul supraviețuitor al dramei egiptene devine unica soluție pentru aceasta.

Exilat în Arabia, datorită intrigilor de la curte, Moise își începe procesul transformării, rugându-l în tot acest timp pe Dumnezeu să-i scape poporul de nenorocirile prin care treceau. „Transfigurat în profet”, Moise va lua apărarea fetelor preotului Ietro, în urma unui incident petrecut la fântâna unde se adunau ciobanii din regiune. În cele din urmă, se căsătorește cu cea mai frumoasă dintre ele, detaliu din care Filon extrage o nouă despre originea nobilă a lui Moise. În tot acest timp va duce o viață de păstor, pe care Filon o interpretează alegoric; ea este „o practică a conducerii maselor”. Înainte de a deveni cel mai bun conducător al popoarelor, el trebuie să devină cel mai bun păstor al turmelor: „nu poate atinge perfecțiunea în fapte mari decât acela care a aplicat-o în faptele mici.” Tot în cheie alegorică este

tratat și episodul invidiei păstorilor concurenți: ea simbolizează ostilitatea celor care, văzându-și propriile comunități umane lipsite de progres și rodnicie, privesc cu gelozie creșterea și prosperitatea celor conduși de Moise.

Dovedindu-și credințioșia și abilitatea în „faptele mici”, Moise este înălțat la rangul de păstor al popoarelor. Dumnezeu i se revelează și îl cheamă să devină călăuză și izbăvitor al poporului evreu, încredințându-i, ca semn al autorității și misiunii sale, un toiag – emblema puterii divine și a conducerii spirituale. Într-una din zilele în care-și mânăse turma dincolo de pustie, Moise este surprins de un rug aprins care nu se mistuia, în mijlocul flăcării apărând o întruchipare a Ființei divine pe care Filon o numește *Angelos* („îngerul”). Anghelofania este exploatată alegoric de Filon: rugul arzător îi simbolizează pe cei supuși nedreptății, para de foc este simbolul celor ce îi nedreptăteau pe evrei, iar îngerul întruchipează Providența divină.

„Șovăiala lui Moise” nu primește la Filon aceeași amploare sau importanță pe care o are în relatarea biblică, „iar nesiguranta și neîncrederea în capacitățile sale oratorice, fapt ce impune dojana divină (Exod 6:30), nu concordă cu imaginea oferită” de autorul alexandrin. Din nou, se poate observa subiectivismul idealist, caracteristic eroului mitologic, fără corespondent în textul sacru.

Întors în Egipt, Moise va împărți cu Dumnezeu sarcina convingerii asupriților și a asupritorilor: lui Moise îi va reveni să îi convingă pe evreii neîncredzători, cărora li se înfățișează întregul arsenal al celor zece minuni. Lui Dumnezeu îi revine sarcina sensibilizării încăpățânatului și împietritului faraon. Autorul interpretează cele zece plăgi care se abat asupra Egiptului ca numărul perfect al pedepsei, în deplin acord cu desăvârșirea greșelilor pe care egiptenii le comisaseră. Cele patru elemente primordiale ale universului – pământul, apa, aerul și focul – prin care s-a născut lumea, sunt prezentate ca instrumente ale judecății divine, menite să arate puterea absolută a lui Dumnezeu. Aceleași forțe care participaseră la actul creației sunt acum întoarse împotriva celor nelegiuiți, devenind mijloace ale distrugerii lor. Filon va împărți pedepsele divine astfel: primele trei, provenind din elementele cele mai dense, pământul și apa, elemente din care sunt alcătuite naturile corporale, le-a încredințat fratelui lui Moise, preotul Aron. Cele care decurg din elementele esențiale pentru producerea vieții, adică aerul și focul, le-a încredințat lui Moise, fiind în număr de trei; una singură a dat-o deopotrivă celor doi, plaga a șaptea; ultimele trei plăgi, care întregesc decada, le-a păstrat pentru Sine.

Descrierea celor zece plăgi consemnează abaterea cea mai evidentă de până acum față de textul sacru, prin mica importanță pe care o acordă pre-științei divine și rolului aceleași puteri în menținerea refuzului faraonului de a accepta plecarea sclavilor. Dacă Biblia prezintă încrâncenarea faraonului drept o voință divină (*Ieșirea* 3.19, 4.21, 7.4, 10.27, 11.10 etc.), Philon preferă să explice refuzul faraonului prin caracterul capricios al tiranului. Plecarea evreilor este permisă (de Dumnezeu în *Biblie*, de faraon la Philon) abia după decimarea primilor născuți egipteni – imagine răsturnată a sacrificării nou-născuților evrei.

Un capitol special, de *apologie morală*, este consacrat momentului în care evreii iau din bunurile egiptenilor în ziua de dinaintea plecării lor; de exemplu, iau „cu împrumut” vasele prețioase ale acestora (*Exod* 11:2). Filon va reinterpretă jaful în termenii compensației oferite pentru suferințele provocate de egipteni și muncile neplătite prestate de evrei.

Moise este un conducător lipsit de ambiții personale sau așteptări materiale, tocmai pentru că a fost ales nu prin forța armelor sau prin intrigi politice, ci datorită calităților sale morale – noblețea sufletului și aversiunea firească față de rău. Fără să caute aprobarea mulțimii, sau populismul sau beneficiile financiare, Moise nu alege drumul cel mai scurt spre Canaan, ci conduce poporul pe calea mai grea și mai lungă, prin pustiu, pentru a-l pregăti spiritual și moral înainte de ajungerea în țara făgăduită.

Își conduce poporul spre întâi spre Fenicia, apoi spre Coelesiria și Palestina, denumită pe atunci Țara cananiților, ale cărei hotare sunt la trei zile de Egipt. Filon interpretează alegerea acestui drum neobișnuit de lung atât ca o decizie strategică, cât și ca o probă menită să testeze credința și răbdarea poporului aflat în condițiile aspre ale pustiei. În toată această perioadă, Dumnezeu Însuși își conduce poporul printr-un stâlp de foc, strălucitor ca soarele în timpul zilei și luminos ca flacăra de-a lungul nopților. Durata celor patruzeci de ani se va dovedi necesară „să transforme o masă de sclavi într-un popor” autentic, la fel cum cei patruzeci de ani de pustie au fost necesari pentru a transforma păstorul de turme într-unul al popoarelor. Destinul formator al lui Moise se retrăiește în experiența evreilor care îl urmează. Pentru scoaterea lor din Egipt, Dumnezeu rânduise zece plăgi; pentru scoaterea Egiptului din ei, patruzeci de ani de pustie.

Încă de la începutul pelerinajului transformator, evreii îndărătnici se vor plânge mereu, vor cârți, îl vor muștra pe Moise, ba chiar se vor revolta pentru că au fost luați dintr-o țară a abundenței și a traiului lipsit de suferință și griji, și au fost aduși în pustie și în pragul morții. În replică,

Dumnezeu îi va confirma statutul de lider incontestabil – vizibil tuturor pe baza toiașului autorității divine: fie prin miracole, ca cele ale trecerii Mării Roșii sau ale apei și hranei oferite suveran; fie prin victoriile militare succesive. Între popor și conducătorul lui se construiește „o alianță” întărită și confirmată de experiență: această schimbare s-a făcut cu sprijinul divinității: toiașul omniprezent este o formă ostentativă a puterii. Minunile nu mai sunt protejate de mister, ci sunt exhibate, etalate public; prin repetiție se produce o investire a membrilor grupului, investire ce are rolul de a reduce incertitudinea. Greutățile, nemulțumirile, revolta – toate conduc la destrămarea; reînsuflețirea credinței și a unității se face fie prin prezența dușmanilor, fie prin „arătarea” minunilor. Performanța lui Moise nu este că a mutat un număr considerabil de indivizi (cel puțin un milion) dintr-o locație în alta, ci că a transformat grupul de fugari într-un popor, că a înlocuit legătura „maselor fugare” (E. Canetti) cu una mai puternică – alianța fundamentală cu Dumnezeu.

Deznodământul transformării este concluzionat de Filon atunci când, după victoria asupra amoriților, evreii ocupă teritoriile celor supuși: „În același timp, orașele erau totodată goale și pline: goale de vechii lor locuitori și pline de biruitori; în aceeași măsură, la țară, conacele, părăsite de cei ce le ocupaseră până atunci, au primit în locul lor oameni mult superiori aceluia în toate privințele.” Costul transformării va fi însă unul suprem, generația „mult superioară” fiind alta decât cea de la începutul pelerinajului, care va muri în pustie. Astfel, se vede, schimbarea de mentalitate a poporului era atât de necesară, că însuși prețul vieții pare echitabil. Acești *oameni noi*, înnoiți în trupuri și gândire, vor deveni biruitorii încercărilor spirituale și ai încrâncenărilor militare, cei ce sunt binecuvântați de însăși gura vrăjmașilor, cum a fost cea a vestitului proroc Balaam.

Cartea întâi se încheie pe acest ton triumfal, consemnând victoriile obținute de evrei împotriva cananiților, amoriților, moabiților și madianiților, dar și împărțirea prăzii de război și a teritoriilor însușite. Cortina cade peste monologul protagonistului acestei metamorfoze etnice și spirituale și peste încheierea autorului: „Am povestit până aici faptele lui Moise, în rolul său de rege.”

2.2. *Cartea a doua*

Cartea a doua preia anticipația fragmentului anterior, al 334-lea și ultimul din întâia carte, nuanțând personalitatea lui Moise și evidențiindu-i calitățile de legiuitor, de mare preot și de proroc:

Astfel am arătat ce anume a înfăptuit Moise ca rege. Trebuie să spunem acum ce a făcut el mai frumos în rolul de Mare Preot și de Legiuitor, căci acestea sunt puterile pe care le-a deținut, în măsura în care ele s-au armonizat mai mult sau mai puțin cu autoritatea regală.

Diviziunile cărții a doua vor fi în număr de trei: prima parte îl descrie pe *Moise ca legiuitor* (Vita 2.8-65), a doua parte pe *Moise ca Mare Preot* (Vita 2.66-186), iar ultima parte ca *Proroc* (Vita 2.187-291).

2.2.1 *Moise, Legiuitorul*

Filon îl prezintă pe Moise drept „cel mai bun dintre toți legiuitorii din toate timpurile și din toate ținuturile.” Afirmția este valabilă atât în sfera grecilor cât și a barbarilor, căci legile mozaice sunt absolute datorită originii divine. Așa se face că un popor care a îndurat atâtea schimbări, și în privința prosperității și în cea a potrivniciei, nu a schimbat nimic, nici cel mai mic amănunt din prescripțiile Legii date de Moise. Aceste legi, scrise în limba chaldeeană, au rămas multă vreme în această formă, nefiind traduse în vre-o altă limbă, motiv pentru care frumusețea și perfecțiunea lor a fost multă vreme necunoscută celorlalte popoare. De aceea, traducerea Legii în graiul elen – comun tuturor oamenilor lumii – este văzută de Filon ca darul suprem ce se putea oferi omenirii: prin intermediul acestor scrieri sacre, Dumnezeu unic devine al tuturor, la fel cum și legiuitorul unic devenea al tuturor. Nu întâmplător, artizanul acestei traduceri, Ptolemeu Filadelful, „al treilea rege care a cărmuit după Alexandru, cuceritorul Egiptului” va fi desemnat, tocmai datorită gestului de a traduce Legea, cel mai bun suveran, întrecând în bunătate „nu numai pe contemporanii săi, ci și pe cei care au domnit în oricare din veacurile de odinioară”.

Decis să-și completeze biblioteca personală cu singurul volum care îi lipsea din literatura universală sapiențială, Ptolemeu ia inițiativa primei traduceri grecești a Bibliei, cerându-i Marelui Preot Eleazar să îi trimită din Ierusalim sulurile sfinte, scrise cu litere ebraice de aur, împreună cu 72 de traducători, câte șase din fiecare trib iudeu. Erudiții sosiți la Alexandria și-au îndeplinit nobila misiune în 72 de zile, îmbogățind biblioteca regală cu tălmăcirea Legilor lui Moise, cunoscută sub numele latin de *Septuaginta* (LXX). Tradiția despre obârșia ei a fost consemnată în *Epistola lui Aristeas*, scrisă la Alexandria în secolul al doilea î.Hr., semnatarul ei (apocrif) asumându-și identitatea curteanului care a contribuit la îndeplinirea dorinței lui Ptolemeu. Prin traducerea acestor scrieri sacre evreiești, bibliofilul

Ptolemeu va cuceri nu doar Egiptul, cum reușise Alexandru Macedon, ci lumea întreagă.

Filon subliniază în repetate rânduri că identitatea lui Dumnezeu este de Creator și Legiuitor; astfel, a te supune naturii este totuna cu cinstirea Legii. Mai susține ideea concordanței dintre vorbele, faptele și gândurile noastre și legile naturii, concordanță exprimată și de unii filosofi greci. Prin urmare cei care au încălcat aceste legi absolute nu au fost doar dușmanii oamenilor, ci și ai cerului și ai întregului Univers. Tocmai de aceea pedepsele primite de ei nu au fost dintre cele obișnuite. Elementele Universului – pământul, apa și focul – s-au abătut asupra lor: unii au fost înecați la potop, alții mistuiți de flăcări, iar alții înghițiți de pământ.

2.2.2 *Moise, Mare Preot*

În postura de Mare Preot, Moise va dovedi calități precum: smerenia, înfrânarea, manifestarea unei iubiri cerești, cinstind mai presus de orice pe Stăpânul Lumii și fiind, la rândul lui, cinstit de Dumnezeu. În toată slujirea lui sacerdotală, el devine intermediarul dintre om și Dumnezeu, vorbind cu oamenii despre Dumnezeu și cu Dumnezeu despre oameni.

Ca să îndeplinească porunca divină, Moise se suie pe Muntele Sinai, de unde primește misiunea încredințată de Dumnezeu: alcătuirea Tabernacolului, a chivotului, a cădelniței, a mesei și altarului de jertfă, a veșmintelor preoților, făurirea bazinului de bronz, precum și tâlcuirea tuturor acestora – instrucțiuni redată și interpretate în detaliu de către Filon. După primirea îndrumărilor privitoare la planul Tabernacolului, Moise alege câțiva dintre bărbații cei mai de seamă, pentru a-i instrui cum să aducă jertfele și să celebreze cultul mozaic. Dintre toți candidații, îl alege pe fratele său Aaron drept Mare Preot, iar pe fiii acestuia îi va desemna preoți, nu pentru a-și arăta favoritismul față de propria lui familie, ci ținând seama de cucernicia și sfințenia acestora. Argumentul invocat de Filon pentru dovedirea integrității lui Moise este cel al fiilor acestuia, pe care nu i socotește demni de cinstea preoției.

Întrucât jertfele numeroase trebuiau înfăptuite zilnic, nevoia a impus și alegerea unui număr mare de leviți, care să fie mereu lângă sanctuar, pentru îndeplinirea îndatoririlor cultului. Sacralitatea acestor îndatoriri este evidențiată de Filon în contextul celor două situații de disciplină exemplară, în care Dumnezeu a intervenit radical, nimicind abaterile din popor. În timp ce Moise se afla pe Muntele Sinai vorbind cu Dumnezeu, poporul

se afundă în nelegiuire și idolatrie, închinându-se unui vițel de aur, făcut cu propriile lor mâini. Auzind de pe munte strigăte dezvățate, Moise coboară la popor, uluit fiind de pervertirea acestuia. Păcatul nu atinse, însă, tot poporul, motiv pentru care Moise va separa oamenii necorupți de cei care au căzut în păcat, cei din urmă căzând sub osândă dumnezeiască. În urma acestui episod au murit aproape trei mii de oameni. Al doilea exemplu consemnează revolta slujitorilor templului, invidioși unul pe altul și căutând întăietatea în ceea ce făceau. Moise îi va cere lui Dumnezeu să dea poporului o dovadă a sincerității sale cu privire la alegerile pe care le făcuse pentru preoție. Ca răspuns, Dumnezeu îi poruncește să ia douăsprezece toiège, câte unul pentru fiecare seminție și să scrie pe unsprezece dintre ele numele patriarhilor, iar pe ultimul să treacă numele fratelui său, Marele Preot, punând toiègele apoi în sanctuar. A doua zi, Moise iese din sanctuar cu acestea. Primele unsprezece nu arată vreo schimbare, doar cel al fratelui său, Aaron, este acoperit cu „prospete mlădițe și cu o grea povară de roade”. Filon își concluzionează secțiunea alegorizând fructele rodite de toiagul aronic – *nucile*, simbolul virtuții și al perfecțiunii care se obține prin „nuca tare” a efortului.

2.2.3 Moise, cel mai mare dintre proroci

Ultima diviziune majoră a cărții debutează cu confirmarea lui Moise în calitate de „conducător realmente desăvârșit.” Afirmția este dovedită de cele patru însușiri care se cer unui astfel de conducător: rege, legiuitor, preot și proroc. De menționat că aici se are încă odată în vedere idealul mitologic elenist. Fiind „cel mai vestit dintre proroci”, Moise va primi, transmite sau interpreta toate cele trei tipuri de profeții: unele provin direct de la Dumnezeu, iar tălmăcirea este dată de către proroc; altele sunt oferite prin întrebare către Dumnezeu și răspuns de la El; iar altele izvorăsc din interiorul ființei lui Moise: „Dumnezeu pogorându-se într-însul și făcându-l sa iasă din sinea lui”.

După această diferențiere întreită a prorociei, Filon oferă câteva exemple de prorociri prin întrebări și răspunsuri, cum este blasfemia de care se face vinovat fiul unui egiptean, faptă care va impune schimbarea codului de legi ce sancționau blasfemia, legea repausului sabatic, data ritului pascal și dreptul de moștenire al fetelor din popor. Născut dintr-o mamă iudaică și un tată egiptean, tânărul și-a renegat datinile strămoșești ale mamei, îndreptându-se spre nelegiuirea egipteană prin îmbrățișarea politeis-

mului. A blestemat Numele Lui Dumnezeu iar ca pedeapsă a fost omorât cu pietre. După pedepsirea lui, va fi formulat un nou articol al codului de legi și anume legea împotriva blestemului. Un alt exemplu de prorocie este cea adresată celor care, datorită doliului sau absenței, nu pot lua parte la sărbătorirea datinii pascale. În al treilea rând, un anume Țelofhad, care făcea parte din neamul lui Manase, fiul patriarhului Iosif (Numeri 27:7), avea cinci fete, dar nici un fiu. După moartea tatălui său, acestea s-au temut că nu vor avea parte de moștenire în Israel. În dorința de a ști cum să procedeze, fetele cer sfatul „prorocului Moise”. Acesta aduce dilema înaintea Domnului, care îi răspunde dăruindu-le orfanelor mai mult decât ar fi obținut de la oricare judecător uman.

Categoria următoare este a prorociilor rostite sub extaz divin, cum sunt cele rostite cu prilejul trecerii Mării Roșii, a manei culese în pustiu sau a celei mai grave abateri de la datinile strămoșești – facerea vițelului de aur, imitație a cultului egiptean. O altă prorocie semnificativă este cea în care preoții se vor răzvrăti împotriva lui Moise. Punând la cale o conspirație și strângând o ceată de susținători, îl vor acuza că, din pricina legăturilor de sânge, și-a favorizat fratele și nepoții când le-a dăruit preoția. Moise consideră că problema poate fi rezolvată prin felul în care își vor găsi sfârșitul. Dacă vor avea parte de o moarte naturală, atunci prorociile lui sunt vorbe goale; dacă însă moartea lor va fi de natură nemaivăzută, atunci veridicitatea lui ca proroc se va dovedi. Finalul tragic și imediat al acestora îi va autentifica poziția de proroc al lui Israel, căci rebelii mor în urma unui cutremur în urma căruia pământul s-a despicat, îngropându-i de vii exact în locul în care erau. Ultima prorocie este tocmai cea în care Moise își anticipează propria moarte, relatată la finalul Deuteronomului, în capitolul 33.

Cartea a doua se încheie cu aceleași cuvinte ale autorului: „Aceasta a fost viața și sfârșitul regelui, legiutorului, marelui preot și prorocului care s-a numit Moise.”

3. Concluzie

Deși a fost cea mai reprezentativă figură a filosofiei antice evreiești, gândirea lui Filon din Alexandria nu pare să aibă vreo influență semnificativă asupra gândirii evreiești ulterioare, perspectiva filoniană de integrare iudeo-elenistă nereușind să se facă nici măcar cunoscută în numeroase medii iudaice.

Un posibil motiv pentru lipsa de influență a lui Filon ar putea fi extras din *De vita Mosis*. Încercând să îl facă pe Moise și iudaismul ulterior acceptate în societatea și de cultura greco-romană, Filon îl elenizează pe Moise atât de mult încât uneori diferențele dispar. Moise devine un filosof grec pentru că Filon consideră că elenismul din vremea lui este o continuare a mozaismului. Rămâne, desigur, întrebarea dacă nu cumva Filon caricaturizează ambele culturi, și iudaismul și elenismul, pentru a le dovedi compatibilitatea. Ceea ce impune o altă întrebare: până unde se poate metamorfoza o cultură minoritară pentru a fi acceptată de cultura majoritară, fără însă să își trădeze identitatea și valorile?

Din perspectiva acestor două întrebări, *De vita Mosis* poate fi privită ca un manifest pentru acceptare și conviețuire plurireligioasă. Rămâne de discutat dacă acest manifest îi face dreptate sau nu iudaismului. Întemeietorul acestui popor, Avraam, a fost numit „evreul” (Gen. 14:13), adică „cel care este separat”. Cel care are o identitate distinctă. S-ar putea argumenta că tocmai această distincție dispăre la Filon, în destule secțiuni ale *Vieții lui Moise*. Abaterile directe de la textul Scripturii, dar și interpretarea radicală a textului sacru, prin metoda alegorică, îi permit să citească mult prea mult elenism printre rândurile textului ebraic. Oare nu cumva, încercând să dovedească un elenism iudaic, Filon realizează exact opusul, ne propune un iudaism elenizat încă de la origini? Dacă așa stau lucrurile, atunci el nu propune acceptare și integrare în ciuda diferențelor, ci negarea diferențelor pentru acceptare și integrare socială și culturală.

Bibliografie selectivă:

- * AGUS, Jacob B., *Evoluția Gândirii Evreiești*, București, Editura Hasefer, 1998.
- * COHN-SHERBOK, Dan și Lavinia, *Introducere în Iudaism*, București, Editura Hasefer, 2000.
- * FLAVIUS, Josephus, *Antichități Iudaice*, vol. I, București, Editura Hasefer, 2000.
- * FRUNZĂ, Sandu, „Recenzie la Ioan Chirilă, *Fragmentarium exegetic filonian*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2002”, *Journal for the Study of Religions and Ideologies* 3.7 (2004), pp. 210-212.
- * IVAN, G.A., „Filon din Alexandria despre patriarhii biblici”, *Studia Universitatis Septentrionis – Theologia Orthodoxa* 2.2 (2010), pp. 51-90.

- ✦ MOCANU, Sorin, Recenzie la „Philon din Alexandria, *Viața lui Moise*, traducere și note de Ion Acsan, București, Editura Hasefer, 2003”, *Acta Iassyensia Comparationis* 3 (2005), pp. 220-223.
- ✦ PHILO OF ALEXANDRIA, *Philo VI: De Vita Mosis I-II*, Loeb Classical Library, trad. F.H. Colson, Cambridge (MA), Harvard University Press, 1986.
- ✦ PHILON DIN ALEXANDRIA, *Viața lui Moise*, traducere și note de Ion Acsan, București, Editura Hasefer, 2003.
- ✦ PRAGER, Viviane (coord.), *Dicționar Enciclopedic de Iudaism*, București, Editura Hasefer, 2001.
- ✦ ROTARU, Ioan-Gheorghe, *Aspecte antropologice în gândirea patristică și a primelor secole creștine*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2005.